

УДК 070.47

О.І. Гривняк

КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ “ГЕОГРАФІЯ ТА ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ”

У статті розглянуто історію журналу “Географія та основи економіки в школі” періоду 1996–2010 рр., його рубрики, матеріали, автори. Виявлено сильні та слабкі сторони видання.

Ключові слова: журнал “Географія та основи економіки в школі”, педагогічна преса, методична періодика, рубрики журналу, читацька аудиторія.

I. Вступ

У сучасній світовій практиці вся вузько-спеціалізована інформація, на відміну від універсальної, розміщується в журнальних періодичних виданнях. Дослідження спеціалізованих видань здійснюють С. Корконосенко, Є. Корнілов, Є. Порохов, Л. Світич, А. Судин, О. Школьна та ін. Дослідниця Г. Курнацька за предмет свого вивчення обрала музичну періодику, І. Дяченко – спеціалізовану жіночу пресу, Д. Олтаржевський – екологічну пресу.

Актуальність нашого дослідження зумовлена суспільними трансформаціями, що змушують учителя постійно поновлювати та поповнювати знання предмета. Особливо гостро стоїть це завдання перед учителями географії, адже ця наука вивчає просторову організацію суспільства. Читацька аудиторія журналу “Географія та основи економіки в школі” – це вчителі географії.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати матеріали, рубрики видання для з'ясування їх відповідності потребам читацької аудиторії.

III. Результати

Ідея забезпечення освітан України всім необхідним для щоденної роботи матеріалом є основою діяльності державного видавництва “Педагогічна преса”. Воно працює з 1996 р., виконавши за ці роки завдання особливої державної ваги – створення системи вітчизняної методичної періодики. Особливість видавництва полягає в тому, що воно є багатопрофільним центром, який діє на постійній основі, де формується науково-методична думка та закладаються основи втілення в життя освітянських реформ в Україні. Видавництво можна вважати новаторським, тому що воно випускає, зокрема, конспекти уроків, тематичні плани, тексти контрольних робіт, роздуми фахівців про утвердження та розвиток освітянських реформ. Усі видання поєднують глибокий та різноманітний зміст і сучасний дизайн, що враховує досягнення світової методичної та поліграфічної науки й практики [7].

Провісниками журналу “Географія та основи економіки в школі” стали часописи “Шкільна географія в Україні” (1994 р.) та “Географія в школах України (1995 р.), які були видані з ініціативи Асоціації вчителів географії творчої спілки вчителів географії.

Директор видавництва “Педагогічна преса” Ю. Кузнєцов у 1999 р. в інтерв'ю розповів про труднощі у становленні журналу: “В 1996 р. важко було уявити, що таке видавництво взагалі може бути, оскільки ніяких матеріальних умов не було. Та й сьогодні ми тримаємося на тих коштах, які надходять від передплатників... Ми намагалися зробити журнал не гіршим за аналогічні у світі. Уперше часопис вийшов з чудовою вклейкою в 1996 році, яка була присвячена заснуванню Україною своєї першої наукової антарктичної станції “Академік Вернадський”, а № 2 2001 р. містив кольорову вкладку до 5-річчя Української антарктичної експедиції “Антарктида для нащадків”. Ю. Кузнєцов виділив кілька етапів у розвитку видання: “На першому етапі головним було розпочати випуск журналів. Та ніхто не думав, що вони будуть виходити далі. А потім, коли нарешті часописи побачили світ і ми їх показали в Міністерстві освіти, там також усі загорілися ентузіазмом. Далі треба було видати чергові номери журналів, аби читачі повірили в серйозність наших намірів. І тут виникли нові проблеми. Виявилось, що в перший номер увійшли всі або майже всі матеріали видавничого портфелю і на наступний номер немає нічого. Тобто, другий етап нашого становлення був пов'язаний із забезпеченням матеріалами журналу. Третій етап становлення був пов'язаний із організацією роботи так, аби журнали виходили своєчасно. Важливим кроком став перехід часописів з чотирьох на шість номерів на рік. Ще одним етапом нашого якісного зростання є стилістика. Адже у нашому повсякденному житті кожна людина може відкрити для себе щось дивовижне, навіть загадкове. Коли гортаєш кращі європейські та світові журнали, то завжди бачиш щось нове в уже добре відомому тобі. От і хочеться, аби стилістика вкладки наших матеріалів була відкриттям

для наших читачів” [4, с. 2]. Концептуально журнал побудований грамотно. З одного боку – це географія у всіх її проявах. Звичайно, ядро становлять методичні матеріали, розробки уроків. Значне місце приділено розумінню сучасного ринкового життя.

Читацька аудиторія журналу – це передусім сильний учитель. Сьогодні – це одне з популярних видань, у якому поєднується висвітлення методики й практики викладання географії та економіки в школі з офіційною інформацією, що оперативним надходить з Міністерства освіти і науки та Інституту педагогіки АПН України. Крім того, у журналі завжди чимало матеріалів, що дають змогу розширити коло знань учителя географії. Видання постійно інформує читачів про конгреси, з'їзди, конференції, семінари, симпозиуми, “круглі столи”, учнівські олімпіа-

ди і турніри, що відбуваються як на теренах України, так і за її межами [6, с. 2–3].

У 1999 р. журнал “Географія та основи економіки в школі” включено до розділу “Педагогічні науки” Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора й кандидата наук. Журнал є офіційним органом Міністерства освіти і науки України, тому в ньому є офіційна інформація, що, можливо, й стоїть на заваді більш широкому розповсюдженню журналу серед тих, хто любить географію [5, с. 2–3].

До 2010 р. на сторінках журналу апробовано 50 рубрик, ефективність яких є відмінною. Окремі рубрики вміщували за весь період кілька статей, а інші – кілька сотень статей (рис. 1).

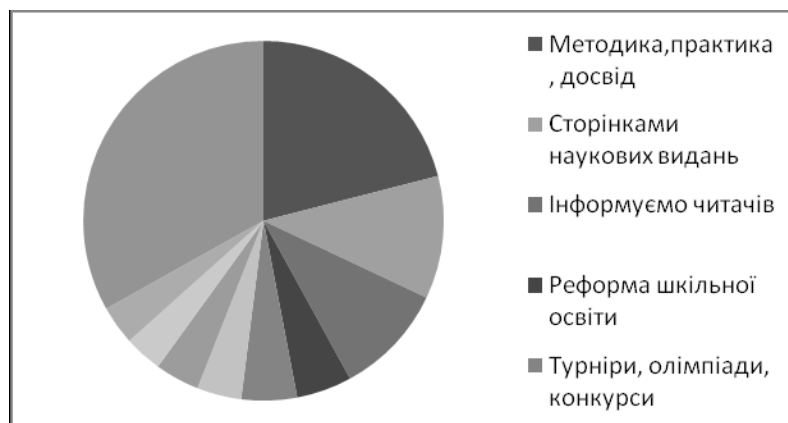

Рис. 1. Розподіл матеріалів журналу “Географія та основи економіки в школі” за рубриками

Найбільш успішними є рубрики, що існують з першого випуску журналу до сьогодні. Вони присвячені методичним розробкам уроків з географії та основ економіки. Спочатку це були рубрики “Географія” та “Основи економічних знань”, у 2000 р. на зміну рубриці “Географія” прийшла “Методика викладання географії”, а в 2001 р. всі методичні розробки подано в рубриці “Методика, практика, досвід”. Ця рубрика є найбільш повноцінною з огляду на кількість і різноманітність матеріалів. У кожному номері журналу у цій рубриці розміщено 2–5 статей. Загалом за період 1996–2010 рр. у цій рубриці надруковано понад 300 матеріалів. До 2001 р. в цій рубриці розміщували також державні стандарти, навчальні програми. Методичні матеріали мають як теоретичний характер, так і прикладний. Прикладом теоретичних матеріалів є “Використання ЛОС та конспектів схем на уроках географії” (№ 2, 1997), «“Як працювати з підручником “Географія материків та океанів”» (№ 3, 1999), “Засвоєння знань з економіки за допомогою блок-схем” (№ 3, 1999), “Методика прове-

дення залікових уроків з економіки” (№ 6, 2001), “Використання комп’ютерних та мультимедійних засобів на уроках географії” (№ 9, 2008) тощо.

Серед методичних розробок рубрики “Методика, практика, досвід” зустрічаємо багато нестандартних уроків: уроки-ігри, уроки-вистави, уроки-дійства, уроки-КВК, інтегровані уроки тощо. Наприклад, грядослідження “Західна Європа – Україна: реалії та перспективи” (№ 3, 1997), урок-прес-конференція “Глобальні проблеми людства” (№ 2, 1998), підсумковий урок-подорож з теми “Австралія” (№ 1, 2000), інтегрований урок “Україна – незалежна держава Європи і світу”, 9 клас (№ 3, 2000), урок-телеміст на тему “Франція” (№ 6, 2002), урок-вистава “Суд над урбанізацією” в 10 класі (№ 2, 2003), урок-гра “Перший мільйон” з теми “Країни Європи” у 10 класі (№ 6, 2005).

У першому номері за 2003 р. у рубриці “Сторінка головного редактора” Наталя Бескова наголошує на доцільності друку розгорнутих методичних розробок уроків і пропонує відкрити нову рубрику “На допомогу молодому вчителю” або “Учителю-початківцю” [1, с. 2].

Хоча така рубрика й не з'явилася, проте зросла кількість опублікованих планів-конспектів, схем-конспектів. Аналізуючи матеріали, що надійшли на конкурс "Краща публікація-2003", редакційна колегія журналу констатувала, що, крім нетрадиційних уроків з переважанням різноманітних ігрових ситуацій, які найчастіше надходять до редакції, з'являються ґрунтовні методичні розробки сучасної тематики з використанням новітніх технологій у навчанні. Крім того, поряд з матеріалами, що покликані формувати наукові поняття або просторове мислення за допомогою використання опорних чи схем-конспектів, учителі у своїх розробках уроків продовжують звертатися до поетичних образів, формуючи за їх допомогою знання з предмета. При цьому позитивним є те, що віршовані твори вчителі підбирають з великою відповідальністю, формуючи в учнів не тільки знання з предмета, а й любов до рідного краю, патріотизм і смак до справжньої поезії [2, с. 44].

Аналіз методичних розробок уроків з географії за курсами показує, що всі шкільні курси географії сьогодні однаково представлені на сторінках журналу. Слід зазначити,

що в перші роки існування журналу переважали розробки уроків з курсів "Загальна географія" (6 клас) і "Географія материків та океанів" (7 клас). На щорічному розширеному зібранні редакційної колегії журналу в 2004 р. Ніна Чанцева зауважила, що вчителів, насамперед, цікавлять методичні розробки уроків до курсів 9 і 10 класів, які мають містити глибокий статистичний матеріал [4]. Останніми роками на сторінках журналу стало більше методичних розробок курсів "Фізична географія України" (8 клас), "Економічна та соціальна географія України" (9 клас) та "Економічна та соціальна географія світу" (10 клас). Можна назвати улюблені авторами теми до кожного курсу. Так, у курсі географії 6 класу автори полюють нестандартні підсумкові уроки щодо географічних оболонок Землі, у курсі 7 класу – це уроки-подорожі материками та океанами, 8 класу – природно-територіальні комплекси (ландшафти) України, 9 класу – галузі господарства України, 10 класу – глобальні проблеми людства, у курсі 11 класу "Основи економіки" – підприємства та підприємництво.

Співвідношення методичних розробок уроків з географії та основ економіки становить 4:1 (рис. 2).

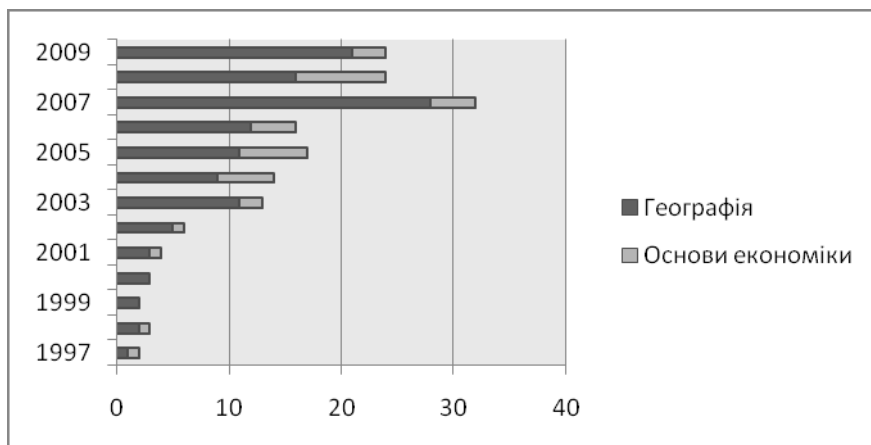

Рис. 2. Співвідношення матеріалів з географії та основ економіки у рубриці "Методика, практика, досвід"

У першому номері журналу за 2005 р. Віктор Корнєєв відзначає одноманітність методичних розробок уроків, виступає з пропозицією створення тематичних номерів журналу "Географія та основи економіки в школі", а в подальшому окремі номери журналу вже вміщують методичні розробки уроків одного курсу. Наприклад, у № 8 за 2005 р. розміщено такі розробки з курсу "Фізична географія України" (8 клас): уроки на тему "Загальна характеристика рельєфу України", "Ґрунти України", "Водні ресурси України: екологічні проблеми та шляхи раціонального використання і охорони"; а в № 1 за 2006 р., як продовження цього циклу, – урок на тему "Кліматичні умови та ресурси України". У № 2–3 за 2007 р. знаходимо методичні розробки уроків курсу "Економічна і соціальна гео-

графія України (9 клас) – урок-презентація "Проблеми та перспективи розвитку енергетики в Україні", інтегрований урок на тему "Хімічна промисловість", вивчення теми "Промисловість будівельних матеріалів", урок на тему "Легка промисловість", уроки на тему "Транспорт". У № 8 за 2007 р. запропоновані методичні розробки чотирьох уроків до вивчення теми "Географічне пізнання Землі" з курсу "Загальна географія", 6 клас.

Редакція журналу залучає до написання статей периферійних авторів, учителів, методистів. Активними дописувачами рубрики "Методика, практика, досвід" є Надія Коваль – вчитель ЗОШ № 2 м. Фастова Київської області, Віталій Локтіонов – учитель географії Харцизького різнопрофільного ліцею № 2 Донецької області, Людмила Петринка – вчитель

географії ЗОШ № 44 імені Тараса Шевченка м. Львова, Олена Матус – вчитель географії ЗОШ № 1 м. Нетішин Хмельницької області, Наталія Галалюк – вчитель географії Рокинівської ЗОШ Волинської області, Зоя Філончук – вчитель географії ЗОШ № 56 м. Херсона. Нелла Муніч у першому номері за 2007 р. недоліком журналу називає те, що загалом у часопис пишуть одні й ті самі люди [3, с. 2].

Рубрика “Сторінками наукових видань” започаткована у 2003 р. Повідомлення цієї рубрики є короткими, мають інформативний характер. Кількість таких повідомлень в одному номері може становити до 10, особливо їх багато було у перші роки існування рубрики, уже в номерах журналу за 2008 р. їх кількість зменшилася до 1–2. Загалом протягом періоду, що аналізується, рубрика “Сторінками наукових видань” розмістила майже дві сотні матеріалів. Подібні короткі інформаційні повідомлення містить також рубрика “З різних джерел”, яка існує з 2000 р., але кількість матеріалів у ній є значно меншою – лише чотири десятки.

У межах рубрики “Інформуємо читачів” проводиться конкурс “Краща публікація”. Конкурс започатковано у 1999 р. У перший рік на конкурс було одержано близько 100 різноманітних матеріалів, більшість з яких надруковано. Конкурс проводиться в таких номінаціях: “Авторська програма”, «Краща методична розробка уроку з курсу “Основи економічних знань” та з “Географії”». У 2005 р. додалася номінація “Позаурочна робота”. Переможці визначаються на щорічному розширеному засіданні редакційної колегії й нагороджуються річною передплатою журналу “Географія та основи економіки в школі”. З 2003 р. до визначення переможців залучаються читачі журналу, які протягом поточного року усно або в письмовій формі можуть висловлювати свою думку. Не в усіх номінаціях щороку визначалися переможці через обмаль публікацій або невідповідність змісту статей визначеним критеріям. Так, у номінації “Краща методична розробка позаурочного заходу” вперше був визначений переможець аж у 2005 р.

У 2001 р. на сторінках журналу пройшло обговорення змісту географічної та економічної освіти в загальноосвітній школі. Рубрика “Реформа шкільної освіти” представила концепції змісту освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Київського національного економічного університету, Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У цій рубриці проводилося обговорення шляхів підвищення ефективності шкільної географічної освіти, критеріїв оцінювання, проблеми корекції та контролю знань, різних форм, методів навчання на уроках, використання еле-

ктронних ресурсів навчання, впровадження селективних курсів з географії у профільному навчанні, порівняння географічної та економічної освіти України з освітою Німеччини, Білорусі, Казахстану, США.

Рубрика “Визначні дати та видатні імена” повноцінно працює з 2000 р. Її матеріали нагадують читачам про життєвий і творчий шлях учених і мандрівників зі світовими іменами. До 2010 р. на сторінках журналу опубліковано понад шість десятків подібних матеріалів. Читачі дізналися про маестро глибини Жака Іва Кусто, педагогічну спадщину Павла Тутковського, Руалю Амудсена, засновника конструктивної географії Андрія Краснова, видатного українського геополітика Івана Пулюя, фундатора Української академії наук Володимира Вернадського, видатних мореплавців Юрія Лисянського, Олексія Чирикова, Тура Хайєрдала, Френсиса Дрейка, дослідників Африки Давида Лівінгстона та сера Стенлі, давньогрецького ученого Страбона та його “Ойкумену”, арабського мандрівника Ібн Баттута, фундатора економічної географії в Україні Олексія Діброву та ін. Як показує перелік видатних імен, матеріали рубрики присвячені не тільки добре відомим дослідникам, ученим, а й маловідомим. У 2003 р. з’явилася пропозиція, щоб третя сторінка обкладинки журналу була відведена для вміщення портретів відомих учених-географів, яких представляє ця рубрика.

Захоплення наукою – обов’язкова учительська якість. Науковий інтерес допомагає вчителю формувати повагу до свого предмета, не втрачати наукової культури, бачити та вчити учнів помічати зв’язок своєї науки із загальними процесами людського розвитку. З 2000 р. працює рубрика “Наука – вчителю”, яка висвітлює нові тенденції в розвитку економіки України та допомагає вчителю подавати учням актуальну інформацію. Названо окремі статті цієї рубрики, які мають новинний характер, – “Атомна енергетика України на рубежі двох століть” (№ 1, 2000), “Всеукраїнський перепис населення 2001 року: аналіз і оцінка” (№ 2, 2003), “Українське заробітчання в зарубіжжі: реалії, проблеми, перспективи” (№ 5, 2003), “Депресивні регіони, поселення й галузі економіки України: проблеми, оцінки, прогнози” (№ 5, 2004), “Трансформація господарства західноукраїнського пограниччя” (№ 8, 2005), “Національний і мовний склад населення України та питання її національно-культурного розвитку” (№ 8, 2006).

Рубрика “Програми і підручники” існує з 2000 р. і є практично в кожному номері журналу. За досліджуваний період тут опубліковано понад 50 програм для обов’язкових, факультативних та експериментальних географічних та економічних курсів. До 2000 р. програми курсів розміщувалися в рубриках “Методика, практика, досвід” та “Основи

економічних знань". З 2006 р. з огляду на перехід до 12-річної освіти на сторінках журналу друкувалися оновлені програми до кожного з курсів географії загальноосвітньої школи, матеріали до профільної школи.

Рубрика "До серпневих нарад учителів" започаткована в 1998 р. Вона має метою інформувати педагогічну громадськість про викладання географії та економіки в наступному навчальному році, тому розміщується у літніх, в основному серпневих, номерах журналу.

Рубрика "У міністерстві освіти України" вміщує екзаменаційні білети, завдання державної підсумкової атестації з географії, з курсу "Основи економічних знань". Оперативна інформація з відповідних установ розміщена в рубриках "У ВАК України", "В Українському географічному товаристві", "В Українському центрі оцінювання якості освіти". Слід зазначити, що новини з усіх вказаних установ надходять дуже рідко – 1–2 за рік.

Прищепити любов до предмета – одне з головних завдань творчого вчителя. Відомо, що провідну роль у цьому відіграють позаурочні заходи. Саме в умовах, коли створюється ігрова ситуація й розкриваються нові можливості предмета, відбувається процес пізнання. З 2001 р. систематично працює рубрика "Позаурочна робота", в якій пропонуються методичні матеріали для проведення географічних ігор та розваг, вечорів, конкурсів-вікторин, прес-конференцій, ток-шоу, брейн-рингів, ділових ігор, віртуальних подорожей, екскурсій, театралізованих дійств, вистав, занять географічного гуртка. Матеріали до цієї рубрики надходять постійно, хоча й у кількості до одного десятка на рік. Їх авторами є в основному практикуючі вчителі, які названі в рубриці "Методика, практика, досвід".

Не прижилася рубрика "Україна в цифрах і фактах". Бракує матеріалів, які б висвітлювали події в регіонах України. У 2005 р. з'являється нова рубрика "Україно, земле моя", в якій, крім текстової інформації, обов'язковим має стати візуальний ряд зі слайдів, карт, фотографій на окремій сторінці. На жаль, у цій рубриці вийшло друком лише 7 матеріалів.

Через брак матеріалів неповноцінними стали рубрики "Країна і люди", "Світові міста",

"Охорона довкілля", "На дозвіллі", "Географічне краєзнавство". Остання, оновлена у 2008 р., пропонує читачам чимало цікавого, зокрема низку матеріалів про замки, палаци й фортеці України (автор – М. Швець), перевали українських Карпат, українську Венецію місто Вилкове, Коростень – столицю Древланського князівства, місто-курорт Трускавець, подорожі на Ай-Петрі, в Ялту, місто-музей Переяслав-Хмельницький, скелі Довбуша, містечко Бердичів, морське око українських Карпат Синевир тощо.

На щорічному розширеному зібранні редакційної колегії журналу "Географія та основи економіки в школі" у 2003 р. недоліком у роботі журналу названо відсутність діалогу із читачем і поставлено завдання спростувати зневажливе ставлення до географії у суспільстві [4, с. 2].

IV. Висновки

Зростання кількості номерів на рік журналу "Географія та основи економіки в школі", апробація нових рубрик, збільшення кількості матеріалів – усе це свідчить про потрібність науково-методичного періодичного видання для вчителів географії. Близькі за спеціалізацією періодичні видання випускають також видавництва "Перше вересня" та "Основи", комплексний аналіз яких і є перспективою цього дослідження.

Список використаної літератури

1. Відтепер наш журнал виходитиме вісім разів на рік // Географія та основи економіки в школі. – 2005. – № 1.
2. Конкурс "Краща публікація – 2003" // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 1.
3. Очікуйте на журнал щомісяця! // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 1.
4. У нас було кілька сходинок... (Інтерв'ю з директором видавництва "Педагогічна преса" Ю.Б. Кузнєцовим) // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – № 1.
5. Формувати успішну людину засобами географії // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 1.
6. Ювілейний рік журналу // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – № 1.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.ua.com.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2012.

Гривняк О.И. Комплексная характеристика научно-методического журнала "География и основы экономики в школе"

В статье рассматривается история журнала "География и основы экономики в школе" периода 1996–2010 гг., его рубрики, материалы, авторы. Раскрываются сильные и слабые стороны издания.

Ключевые слова: журнал "География и основы экономики в школе", педагогическая пресса, методическая периодика, рубрики журнала, читательская аудитория.

Gryvnyak O. Complex Description of the Journal "Geography and Economical Basis at School"

The problems discussed here are as follows: history of the journal "Geography and Economical basis at school", its chapters, authors, materials, advantages and disadvantages.

Key words: journal "Geography and Economical basis at school", educational press, methodical periodicals, chapters of journal, readership.